

УДК 336.027:364.35(477)

*Л.Г. КРЕХОВЕЦЬКА,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника*

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СТВОРЕННІ ТРИРІВНЕВОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Становлення економіки ринкового типу передбачає реформування всіх елементів економічної системи, в тому числі і соціального захисту населення. В комплексі заходів соціально-економічних перетворень важливе значення відводиться пенсійній реформі, що почала здійснюватися в Україні з січня 2004 року з прийняттям Верховною Радою Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення». Останній визначає статус недержавного пенсійного фонду як суб'єкта недержавного пенсійного забезпечення в Україні і регулює правовідносини, що стосуються цього виду діяльності. Передбачається створення трирівневої системи пенсійного забезпечення шляхом реформування чинної солідарної пенсійної системи, впровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи і системи недержавного пенсійного забезпечення.

Проблема пенсійного забезпечення в останні десятиліття минулого століття стала нагальною для всіх без винятку країн світу у зв'язку з цілим рядом економічних, соціальних та інших причин, які ще більше загострилися в умовах сучасного економічного спаду. Глобальна фінансова криза, що охопила більшість країн світу, істотно знизила рівень життя різних верств населення, спричинила соціальну напруженість, викликану зниженням розміру реальної заробітної плати, пенсійних виплат та інших видів доходу, скороченням виробництва та зайнятості, зростанням безробіття.

Аналіз останніх досліджень. Аналізу проблем реформування пенсійних систем приділяється велика увага в зарубіжній та вітчизняній економічній літературі. Різні аспекти даної проблеми досліджували зарубіжні фахівці: Р. Агун, А. Берг, М. Вінер, В. Дубровський, С. Єрошенков, М. Ісаєв, В. Мітчел, В. Роїк, М. Рутковські, В. Шахов, Ж. Шульц. Значний вклад у дослідження різних аспектів реформування пенсійного забезпечення зробили вітчизняні вчені: С. Бандур, В. Геєць, В. Грушко, Т. Кір'ян, Е. Лібанова, О. Макарова, Б. Надточій, В. Новіков, І. Новак, М. Папів, Ю. Привалов, Л. Ткаченко, Л. Шаульська.

Однак недостатньо дослідженими залишаються концептуальні питання створення тривірневої пенсійної системи, зокрема нових інституційних структур, обґрунтування ролі та місця недержавного пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення із урахуванням зарубіжного досвіду.

Постановка завдання. Центральним елементом соціального забезпечення населення в будь-якій країні є пенсійне забезпечення. В Україні частка пенсіонерів нині становить 28,4% наявного населення. Цією обставиною визначається соціальна значимість пенсійної реформи. Крім того, реформування пенсійної системи стосується не тільки проблем нинішніх пенсіонерів, а й значною мірою впливає на трудову поведінку працездатного населення та темпи економічного зростання країни.

Метою даного дослідження є аналіз зарубіжного досвіду реформування систем пенсійного забезпечення та визначення можливостей його застосування в розбудові вітчизняної пенсійної системи.

Виклад основного матеріалу. Процеси глобалізації охопили не тільки економічне життя, а й системи соціального захисту. Розвинуті країни світу зіткнулися з проблемами, які мають тенденцію до поглиблення і вимагають змін у ключових напрямках соціального захисту, важливою складовою якого є пенсійне забезпечення. Серед цих проблем слід назвати: демографічні, економічні, соціальні. Демографічні проблеми насамперед стосуються процесу депопуляції населення та його старіння. Ці процеси стали актуальною демографічною тенденцією для всього світу. У дослідженнях вітчизняних вчених [1; 2; 3] відзначається, що депопуляція, тобто скорочення населення внаслідок перевищення кількості померлих над кількістю народжених, буде основною тенденцією демографічного розвитку України, принаймні, в першій половині поточного століття. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, до 2050 року на 1000 осіб працездатного віку припадатиме 727 – у непрацездатному [4, с.108].

Демографічні проблеми розглядаються в економічній літературі, з одного боку, як процес зростання тривалості життя, що є позитивним явищем [1; 5], а з другого – як збільшення кількості тих, хто потребує соціального захисту, внаслідок чого загострюється конфлікт між працюючою та непрацюючою частинами населення, і руйнується солідарна пенсійна система багатьох країн світу [6].

З огляду на економічні чинники, а саме: циклічний характер виробництва, дефіцитність бюджетів, безробіття, навіть збільшення у перспективі соціальних витрат за рахунок державних фінансів не зможе забезпечити належний рівень життя людей пенсійного віку. У звіті Європейської Комісії про економічні та бюджетні прогнози щодо оцінки впливу на державний бюджет відзначається, що співвідношення чисельності непрацюючих пенсіонерів до чисельності працюючого населення збільшиться з 37% у 2007 році до 72% у 2060-му. Це означає, що на сьогодні 10 працівників утримують 4 пенсіонерів, в 2060 році будуть утримувати 7 осіб пенсійного віку, а в деяких країнах (Румунія, Польща, Болгарія, Литва, Угорщина та інші) співвідношення працюючих до пенсіонерів складатиме майже 1:1 [7].

Зарубіжний досвід показує доцільність побудови соціального захисту на основі багатосторонньої відповідальності за матеріальний добробут людей: держави, роботодавця та самого працівника. Для успішного формування моделей пенсійних систем необхідно узгодження принципів і методів проведення соціальної політики з урахуванням економічних, національних та культурних традицій країни. Пенсійні системи різних країн світу мають істотні відмінності, викликані економічними умовами, політичною структурою, історичними традиціями, особливостями розподілу відповідальності між державою і приватним сектором, однак всі вони мають спільну мету – забезпечення гідного рівня життя своїх громадян.

Прикладом радикальної пенсійної реформи є латиноамериканська країна Чилі, яка першою здійснила пенсійне реформування у 1981р., результатом чого стало створення нової повністю накопичувальної пенсійної системи, що базується на приватному управлінні пенсійних фондів і обов'язковості внесення пенсійних внесків на особисті рахунки. Протягом 90-х рр. XX ст. значні пенсійні реформування були проведені у Німеччині та Італії (1992р.), Франції (1993р.), Великобританії (1994р.), США (1995р.) та в багатьох інших країнах. Особливий інтерес для України становить досвід країн Центральної і Східної Європи (ЦСЄ), які після переходу до ринкової економіки також постали перед проблемою неспроможності державних солідарних пенсійних систем функціонувати стабільно.

Найпоширенішими на сьогодні є солідарна (розподільна), накопичувальна (капіталізована) та багаторівнева системи.

Солідарна модель ґрунтується на принципах солідарності поколінь, коли працівники та їхні роботодавці сплачують частину заробітної плати на фінансування соціальних програм, які забезпечують доходи для пенсіонерів, в обмін на зобов'язання уряду щодо гарантування доходу їм при виході на пенсію. Ця модель заснована на обов'язковій участі у колективному страхуванні, що набуло масового поширення після соціальних реформ кінця XIX ст. канцлера Німеччини Отто Бісмарка.

Солідарна пенсійна система є основою або однією зі складових багаторівневих сучасних пенсійних систем. Перевага розподільних пенсійних систем, що базуються на поточному фінансуванні, полягає у незалежності розмірів пенсій від результатів функціонування фінансових ринків і діяльності керівництва пенсійних фондів. Гарантом такої пенсійної системи виступає держава. Стан таких систем безпосередньо залежить від демографічних показників та ринку праці (рівня зайнятості, безробіття, заробітної плати, співвідношення чисельності платників пенсійних внесків і кількості пенсіонерів).

Розподільним (солідарним) системам притаманна наявність верхньої межі виплачуваних внесків і пенсій, відсутність чіткої залежності між рівнем пенсії та попереднім заробітком пенсіонерів, що свідчить про певну зрівнялівку пенсій для високооплачуваних та низькооплачуваних працівників. Та основними недоліками такої системи є поточний розподіл отриманих відрахувань між пенсіонерами. Виплати для пенсіонерів у цій системі формуються за рахунок нині зайнятого населення, тобто відбувається перерозподіл доходів між різними поколіннями, а весь тягар фінансування виплати пенсій лягає на бюджет держави та працівників, що сплачують відрахування.

У зв'язку із необхідністю збереження поточного рівня виплат у солідарній системі в умовах звуженого відтворення поколінь та старіння населення, держави змушені були шукати інші механізми фінансування пенсій і підтримати введення приватних пенсійних систем. Вирішення цього питання стало можливим завдяки поетапному скороченню масштабів державної розподільної системи і перерозподілу пенсійних внесків на користь нагромаджувального сектору пенсійного страхування, тобто запровадження, додатково до існуючої солідарної, накопичувальної (обов'язкової та/або добровільної) системи.

Суть *накопичувальної моделі* полягає в тому, що вона діє за принципом накопичення працівником своїх пенсійних заощаджень протягом трудового періоду, тобто він наперед фінансує власну пенсію. На розмір пенсії в накопичувальній системі впливають такі чинники: тривалість періоду сплати та розмір ставки внесків; рівень інвестиційного доходу пенсійних коштів; вік виходу на пенсію; очікувана тривалість життя; адміністративні витрати пенсійної системи тощо. Отже, чим більше і довше буде відкладати людина у пенсійний фонд, тим більшу пенсію вона зможе одержати. Відрахування до накопичувальної пенсійної системи не можуть бути використані для фінансування поточних зобов'язань перед нинішніми пенсіонерами.

Незважаючи на певні переваги накопичувальної системи, вона містить численні ризики. Ця система ідеально підходить для багатих країн, де переважає середній клас, і високооплачувані працівники мають можливість накопичувати на персональних пенсійних рахунках значні суми, але досить проблематична для держав з великим розшаруванням в доходах населення. Перехід до накопичувальної системи може створювати для держави певні фінансові проблеми, оскільки потребує виділення значних додаткових фінансових ресурсів на покриття дефіциту солідарної системи, спричиненого вилученням частини внесків на накопичення. Якщо держава не забезпечить необхідні витрати, вони «ляжуть на плечі» працівників і роботодавців, спричинять підвищення ставки пенсійних внесків або введення додаткових податків.

Багаторівнева (змішана) модель полягає у диверсифікованості пенсійного забезпечення, поєднанні обох описаних вище моделей і створенні трирівневої пенсійної системи: обов'язкової перерозподільної державної системи, обов'язкової накопичувальної системи та добровільного пенсійного страхування. Більшість країн Центральної і Східної Європи надали перевагу саме цій системі. Вона створила необхідні умови для взаємодії між пенсійним зобов'язанням, фінансовою політикою, економічним розвитком та соціальними цілями. Частина обов'язкового пенсійного внеску у багаторівневій системі передається приватним установам, чим поступово знижуються суспільні витрати на пенсійне забезпечення.

Переваги багаторівневого пенсійного забезпечення полягають ще й у тому, що воно дає можливість збільшувати сукупні національні нагромадження, сприяє економічному зростанню завдяки інвестуванню пенсійних коштів. Крім того, така модель стимулює до трудової діяльності, сприяє закріпленню кадрів і дотриманню платіжної дисципліни.

У більшості європейських країн спостерігається тенденція до поступового й обережного впровадження накопичувальних елементів і зростання ролі недержавних пенсій у забезпеченні доходів пенсіонерів. Відчутним для пенсійних систем європейських країн є посилення зв'язку розміру пенсії з рівнем і тривалістю сплати страхових внесків.

Так, у Швеції, замість існуючої раніше цілком розподільної системи, в результаті реформування утвердилася змішана розподільно-накопичувальна схема з використанням умовно-накопичувальних рахунків у її розподільній частині. Нове пенсійне законодавство стосується всіх громадян країни, що народилися після 1953 року. Умовно-накопичувальні рахунки дають можливість послабити вплив на пенсійну систему демографічних факторів, а також принципи перерозподілу, покладені в основу традиційної солідарної системи. Така система являє собою третій шлях, який пролягає між розподільною та накопичувальною системами і суттєво змінює уявлення про соціальний захист.

Трирівневу в своїй основі модель має пенсійна система Німеччини: обов'язкове пенсійне страхування; корпоративне пенсійне страхування, що є добровільною справою керівників підприємств і фірм; приватне страхування. Якщо перший (державний) рівень пенсійної системи Німеччини базується на обов'язковості відрахувань частини заробітної плати працівника і доплати держави до рівня прожиткового мінімуму при низькій заробітній платі, то другий і третій (недержавні) рівні засновані на добровільній участі роботодавця (в одному випадку) і самого працівника (в другому) при стимулюючих заходах держави.

Важливим також для здійснення реформи вітчизняної пенсійної системи є досвід найближчих до України сусідніх країн постсоціалістичного простору. З 2002 року почали здійснювати на багаторівневій основі пенсійну реформу в РФ. В даний час у створеній трирівневій пенсійній моделі нагромаджувальна складова ще недостатньо задіяна і менш значима, ніж у розвинутих країнах світу, а найважливішим інститутом страхування за-

лишається державний пенсійний фонд. Особливості та проблеми розвитку НПФ в Росії обумовлені статусом некомерційної організації, наявністю законодавчо встановленого мінімального розміру сукупного вкладу засновників, нормативу долі інвестиційного доходу від розміщення пенсійних ресурсів, невеликою кількістю НПФ і малою кількістю учасників у них, невисокими показниками обсягу пенсійних активів і капіталізації фондів.

Пенсійна реформа на зразок Чилійської була запроваджена в Казахстані і передбачала створення дворівневої системи. Перший рівень включає державний накопичувальний пенсійний фонд і приватні накопичувальні фонди, а другий – 14 недержавних пенсійних фондів. Пенсійна система включає три види пенсійних фондів: державний накопичувальний пенсійний фонд, пенсійні фонди корпоративного типу і пенсійні фонди відкритого типу. Працююче населення одержало право вибору між приватним пенсійним фондом і державним накопичувальним пенсійним фондом. Джерелом функціонування пенсії є обов'язкові щомісячні внески у розмірі 10%, причому на другий рівень припадає майже дві третини пенсійних накопичень.

Законодавство про пенсійну реформу в Польщі було прийнято в серпні 1997 року. Було залишено солідарну систему для громадян, яким понад 50 років. За нею зберігалися колишні права дострокового виходу на пенсію. Працюючому населенню, якому виповнилось більше 30–49 років, надавалося право вибору між старою і новою системами, а молодше покоління зобов'язане брати участь у багаторівневій системі. Пенсійна система набрала чинності в 1999 році, коли було запроваджено другий та третій рівні пенсійної системи. Другий рівень – накопичувальна система, що реалізується завдяки обов'язковій участі у відкритих пенсійних фондах. Він є обов'язковим для осіб, які народились у 1969 р. або пізніше, та добровільним для тих, хто народився у період з 1949 р. по 1969 р. Третій рівень – це система недержавного пенсійного забезпечення, що реалізується шляхом добровільної участі працівників і роботодавців у пенсійних програмах через виробничі (корпоративні) пенсійні фонди, страхові компанії, інститути спільного інвестування (інвестиційні фонди).

Заслугує на увагу пенсійна система Угорщини, реформа якої почала здійснюватися у 1993 р. після прийняття законодавства про добровільні пенсійні фонди. З 1998 року в Угорщині була впроваджена і найповніше реалізована трирівнева пенсійна система, в якій на додаток до внесків, що сплачуються до солідарної системи, перераховуються кошти до приватної пенсійної системи з визначеними внесками. В ній проводиться інвестування внесків від імені їхніх платників, і в майбутньому з неї сплачуватимуться додаткові ануїтетні виплати за рахунок накопичених коштів. Другий рівень пенсійного забезпечення в Угорщині складає загальнообов'язкова накопичувальна система, участь в якій є обов'язковою для осіб, які розпочинають свою трудову діяльність. Громадяни, які вже працювали до січня 1998 року, мали право зробити вибір – користуватися новою системою чи залишитися у старій.

Пенсійна реформа в Латвії була розпочата в 1995 році. У 1997 році було запроваджено третій рівень (приватні пенсійні фонди). Другий рівень був введений в дію в липні 2001 року. Відповідно до нового законодавства всі особи у віці до 30 років зобов'язані брати участь у фондах другого рівня, а особи віком до 49 років можуть робити це добровільно. У пенсійній системі першого рівня Латвії було запроваджено умовно-накопичувальні рахунки. За цією моделлю при виході на пенсію виплати складатимуться з остаточної суми внесків та нарахованого на них інвестиційного доходу, який уряд нараховує за використання пенсійних коштів для розвитку економіки.

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що найбільш вдалою для досягнення успіху пенсійного забезпечення в сучасних умовах може бути змішана трирівнева система, яка охоплює традиційну розподільну систему, побудовану на принципі солідарності поколінь, обов'язкову накопичувальну пенсійну систему та добровільну систему особистих пенсійних збережень.

В Україні відбувається процес становлення нових інституційних структур на зразок країн постсоціалістичного простору, спрямований на формування трирівневої системи пенсійного забезпечення. За даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, станом на 1 січня 2010 року до Державного реєстру фінансових установ внесено 108 недержавних пенсійних фондів (НПФ). У системі недержавного пенсійного забезпечення за 6 років її існування стали учасниками 497,1 тис. осіб, загальна вартість активів, сформованих пенсійними фондами, становить 857,9 млн. гривень. Відмічаючи зростання пенсійних фондів і пенсійних активів, водночас слід звернути увагу на те, що добровільне пенсійне страхування досі не набуло належного поширення [8].

Найбільший відсоток у структурі вітчизняних НПФ становили особи віком від 40 до 55 років – 41,4%, оскільки у цієї вікової групи найбільш виражена потреба у прискореному акумулюванні додаткових заощаджень, що може бути реалізована через систему недержавного пенсійного забезпечення. Разом з тим слід відзначити зростання частки учасників НПФ віком від 25 до 40 років до 35,8% проти 33,7% у 2008 році, що можна розцінювати як прояв підвищення довіри людей до перспективності системи недержавного пенсійного забезпечення, яка ще перебуває на стадії становлення (рис.1).

Джерело: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України [8]

Рис. 1. Розподіл учасників НПФ за віковими групами станом на 1 січня 2010 року (%)

З огляду на перспективи розвитку накопичувальних компонентів пенсійної системи, особливої уваги вимагає питання підвищення пенсійного віку. Майже всі країни, які проводили реформування своїх пенсійних систем, підвищили або продовжують підвищувати пенсійний вік. У багатьох країнах Європи пенсійний вік уже становить 65 років, у Великобританії вирішено підвищити його до 68 років, у деяких європейських країнах обговорюється 67-річний рубіж. Підвищення пенсійного віку в останні роки відбулося в Казахстані (58 для жінок і 63 для чоловіків), Болгарії (у 2009 році – 60 для жінок і 63 роки для чоловіків), Данії (67 років для жінок і чоловіків), Польщі (60 років для жінок

і 65 для чоловіків). Україна разом з РФ і Білоруссю має найнижчий у Європі пенсійний вік, межа якого – 60 років для чоловіків і 55 – для жінок, що була затверджена законодавством СРСР ще в 1932 році і з того часу не змінювалась. Низька межа пенсійного віку є однією з головних причин низького розміру пенсійних виплат. Гідний розмір пенсії неможливо одержати за короткий термін, і ранній вихід на пенсію наражає на більший ризик бідності.

Висновки. Підсумовуючи аналіз міжнародного досвіду, слід зазначити, що акцент дедалі більше зміщується в бік формування та удосконалення приватних пенсійних систем, з метою забезпечення гідного добробуту населення у пенсійному віці та створення інвестиційного ресурсу вітчизняної економіки.

Реформа вітчизняної пенсійної системи має використати, зокрема, такі позитиви зарубіжного реформування:

- створення трирівневої системи, яка найкраще відповідає основній меті пенсійної реформи, а саме: забезпечення гідного рівня добробуту людей пенсійного віку та сталого економічного зростання держави;
- розподіл відповідальності за пенсійне забезпечення між державою, роботодавцями та працівниками;
- реформування найважливішої складової соціального захисту – пенсійного забезпечення – здійснювати шляхом поступового впровадження накопичувальних елементів до нової багаторівневої системи на зразок угорської;
- для успішного впровадження накопичувальних (добровільних чи обов'язкових) елементів слід регулярно підвищувати рівень доходів працездатного населення, і на його основі поступово підвищувати вікову межу виходу на пенсію, як це зробили постсоціалістичні держави – Казахстан, Латвія, Литва, Польща та інші.

Для успішного реформування вітчизняної пенсійної системи потрібен час і вирішення таких важливих питань, як забезпечення сталого економічного зростання, поліпшення фінансової спроможності пенсійної системи, розширення можливостей зайнятості населення та зменшення безробіття, підвищення заробітної плати, розширення бази сплати пенсійних внесків за рахунок охоплення пенсійним страхуванням усіх юридичних і фізичних осіб.

Джерела

1. *Стешенко В., Піскунов С., Піскунов В.* Старіння населення України: стан, етнічні особливості, перспективи // Демографічні дослідження: Вип.20. – К.: Вид. Ін-ту економіки НАН України, 1998. – С. 125–146.
2. *Шевчук П. І.* Соціальна політика та соціальна безпека людини: Навч. посібник. / Шевчук П. І. – Львів: Вид-во ЛРІДУ УАДУ, 2003. – 178 с.
3. *Ткаченко Л.* Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / Л.Ткаченко // Економіка України. – 2007. – №8. – С.89–95.
4. *Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів)* / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
5. *Пирожков С.И.* Демографические процессы и возрастная структура населения // Выбранные научные работы: У 2 т. Т.1. Демографический и трудовой потенциал. – К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – С.8–122.
6. *Лібанова Е.М.* Ціннісні орієнтації та соціальні реалії українського суспільства // Економіка України. – 2008. – №10. – С.120–136.

7. *Ageing Report 2009: economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060)* [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14992_en.pdf

8. *Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (розділ «Недержавні пенсійні фонди»)* [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/viewpage.php?iid=126&lang=ua>

Анотація. У статті розглянуто необхідність трансформування національної пенсійної системи, заснованої на «страхових засадах», проаналізовано зарубіжний досвід реформування систем пенсійного забезпечення та можливість його використання в Україні.

Аннотация. В статье рассмотрена необходимость трансформирования национальной пенсионной системы, основанной на «страховых основах», проанализирован зарубежный опыт реформирования систем пенсионного обеспечения и возможность его использования в Украине.

Summary. The article deals with the necessity of transformation of the national pension system “on the insurance principles”. Foreign experience of reformation of the pension system is analysed and the possibility of its use in Ukraine.

Important problems of reformation of pension systems in some European states and countries of post-socialist area have been considered, the experience of which can be used by Ukraine in improving the native pension system. The reasons which stipulate the necessity of institutional transformations in pension provision for different countries and Ukraine in particular, under the influence of global tendencies of the present time and in the first turn demographic, economic, social, and psychological, have been clarified. The main models of pension systems' formation in different countries, their positive sides and disadvantages have been analyzed. The three-level model of pension provision for our country has been suggested. Theoretical conclusions on the expediency of creating the non-state pension funds of different types in Ukraine have been made; their number, territorial location, volume of assets and perspectives for their development in the future have been determined.

Ключові слова: *соціальний захист, пенсійна система, пенсійна реформа, пенсійне страхування, демографічна ситуація, солідарна та накопичувальна пенсійні системи, пенсійний вік, недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд.*

Ключевые слова: *социальная защита, пенсионная система, пенсионная реформа, пенсионное страхование, демографическая ситуация, солидарная и накопительная пенсионные системы, пенсионный возраст, негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственный пенсионный фонд.*

Key words: *social insurance, pension system, pension reform, pension insurance, demographic situation, joint and accumulative pension systems, pension age, the non-state pension provision, a non-state pension fund.*

Стаття надійшла до редакції журналу 04.11.2009 р.